

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Könyvtári menedzsment a Domonkos Rendtörténeti Gyűjteményben

Írta:

Németh Katalin

**Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Irodalomtudományi doktori iskola
Könyvtártudományi program**

Témavezető:

**Dr. habil. Kiszl Péter
intézetigazgató és tanszékvezető
egyetemi docens**

Budapest

2013

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS.....	2
1.1. A VÁLASZTOTT TÉMAKÖR JELENTŐSÉGE	2
1.2. A KUTATÁSI TÉMA ELŐZMÉNYEINEK RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA, TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS	2
2. AZ ELVÉGZETT KUTATÁSI FELADAT, AZ ÉRTEKEZÉS TARTALMA.....	7
3. AZ ANYAGGYŰJTÉS MÓDSZEREI ÉS FORRÁSAI ...	9
4. A KUTATÁS TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEI. ÖSSZEGZÉS, JAVASLATOK.....	10
5. AZ EREDMÉNYEK HASZNOSÍTÁSA	19
6. AZ ÉRTEKEZÉS TÁRGYKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK.....	20
7. AZ ÉRTEKEZÉS TÁRGYKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ ELŐADÁSOK.....	21

1. BEVEZETÉS

1.1. A VÁLASZTOTT TÉMAKÖR JELENTŐSÉGE

A hazai szerzetesi könyvtárak helyzetében a 20. század folyamán két alkalommal következett be rendkívüli változás, az 1950-es évek államosítását követő hanyatláskor, illetve a rendszerváltás utáni újjairinduláskor. A szerzetesrendek újjászerveződése és korábbi gyűjteményeik újjáalakítása nehéz kihívás elé állította az egyházi közösségeket.

1950 után a domonkos rend könyvanyaga részben megsemmisült, részben az Népkönyvtári Központba került. A domonkos szerzetesek közül többen külföldre menekültek, az itthon maradók közül sokakra börtönbüntetést szabtak ki, néhányan kisebb plébániákra kerülve folytathatták papi hivatásukat. Az újjáalakuló rend az OSZK könyvraktáraiból visszakapott könyvekkel, illetve az egykori domonkos templomokban és plébániákon rejtgetett kötetekkel hozta létre Vasváron a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény könyvtárát.

Az egyházi könyvtárak számára kiemelt jelentőségű, hogy fennmaradásuk érdekében hangsúlyt fektessenek azokra a *menedzsment- és marketingeljárásokra*, melyek biztosítják a gyűjteményük iránti keresletet, illetve lehetővé teszik speciális állományaik tervszerű gyűjtését, rendezését, feltárását, valamint ezek magas színvonalú szolgáltatását. E könyvtárak spirituális jellegük miatt és a tudományos kutatások háttérintézményeként nem folytattak profitszerző tevékenységet.

Az egyházi gyűjtemények nem csak állományuk tekintetében, hanem elhelyezkedésük és fenntartójuk kapcsán is speciális helyzetben vannak: módot kell találni arra, hogy sajátosságaik megtartása mellett képesek legyenek a felhasználói-, látogatói kör bővítésére.

1.2. A KUTATÁSI TÉMA ELŐZMÉNYEINEK

RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA, TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Az 1989-es rendszerváltozás után megkezdődött a magyarországi egyházi könyvtárak újjászervezése, modernizációja, miközben a hazai könyvtárügy felismerte és alkalmazni kezdte nyugati minták alapján a könyvtárakba is adaptálható menedzsment- és marketing módszereket.

Az egyházak a kilencvenes években újra alapíthattak és működtethettek kulturális intézményeket, iskolákat, így ismét a magyar művelődés szerves részévé

válhattak. Az állam törvények útján biztosította az egyházi gyűjtemények támogatását, pályázatokon való részvételét, azonban a források ellenére hosszabb ideig várattott magára, míg ezen gyűjtemények is képesek lettek a 21. század kihívásainak megfelelő szolgáltatások kialakítására.

A magyarországi könyvtárakban – könyvtártípusától függetlenül – egyre inkább előtérbe került a menedzsmentszemlélet. Mára elfogadottá vált, hogy az intézmények rendelkeznek bizonyos alapidokumentumokkal, mint az alapító okirat, a szervezeti és működési szabályzat stb. A hosszú távú, eredményes működés érdekében a könyvtárosok *stratégiai tervet* készítenek, mely tartalmazza céljait és a megvalósításhoz szükséges lépéseket.

A különböző könyvtártípusok – felsőoktatási-, szak-, közkönyvtárak – a tudatos menedzsment szemlélet részeként törekednek arra, hogy intézményeik mielőbb elnyerhessék a *minősített könyvtár* címet, mely biztosítékot nyújt, hogy a felhasználó az intézménytől kiemelkedő és megbízható szolgáltatásokat várhat.

A nemzetközi¹ és a hazai² szakirodalomban számos kötet és publikáció született a menedzsment- és marketingeljárások könyvtári alkalmazásáról, azonban meglepően kevés irodalom foglalkozik az egyházi könyvtárak menedzsmentkérdéseivel. Magyarországon az 1994-ben alapított Egyházi Könyvtárak Egyesülete (EKE) a 2012. évi közgyűlés központi témájává választotta a menedzsment- és marketingmódszerek könyvtári alkalmazásának lehetőségeit, amely jelzi, hogy lassanként ezen intézmények is felismerik, hogy a korábbi gyakorlat eredményesen tovább nem folytatható.

Vannak pozitív hazai példák is az egyházi gyűjtemények, kolostorok sikeres projekteire, úgymint a bencés rend hazai központjaként működő Pannonhalmi Főapátság, vagy Szegeden az Alsóvárosi Ferences Látogatóközpont. Mindkét intézmény szolgáltatásaiban, média-megjelenésében, honlapja tekintetében példaértékű a hasonló történettel, gyűjteménnyel rendelkező szerzetesi közösségek számára.

¹ Pl. BUCKLAND, Michael: Redesigning library services: a manifesto. Chicago [u.a.] : American Library Association, 1992. X, 82 p. - CORRALL, Sheila: Strategic Planning Library and Information Services. London: Aslib, 1994. 50 p. - LINE, Maurice B.: Strategic planning as an instrument of improving library quality In: INSPEL, 25. vol. 1991. 1. no. 7-16.p - WORMELL, Irene: Success factors for fee-based information services. Esbo : NORDINFO, 1996. 134. p.

² Pl. ALFÖLDINÉ DÁN Gabriella: Könyvtárfinanszírozás és –működés. Budapest: OSZK, 1996. 58 p. - SKALICZKI Judit: Stratégiai tervezés. Budapest: OSZK, 1996. 86 p. - SKALICZKI Judit – ZALAINÉ KOVÁCS Éva: Minőségmenedzsment a könyvtárban. Veszprém: VEK; Budapest: IKSZ, 2001. 193 p. - TÉGLÁSI Ágnes (szerk.): A könyvtári menedzsment időszerű kérdései. Budapest: OSZK, 1999. 178 p.

Az egyházi könyvtárak elmúlt húsz évének története³ is bizonyítja, hogy szükség van szemléletváltásra, mert ahogy a közkönyvtárak esetében is tapasztalható, a hagyományos gyűjtő, megőrző és közvetítő funkció helyett, illetve mellett a szolgáltatásokra és azok fejlesztésére, bővítésére kell a hangsúlyt helyezni.

Az ezredforduló körüli magyarországi egyházi könyvtárakat ugyan sok helyütt az anyagi források szűkössége, illetve az átfogó koncepció hiánya jellemezte, mégis sikerült részben megújulniuk, és szerepük, helyzetük újragondolásával a 21. századnak megfelelő szolgáltatásokat nyújtani:

- a korszerű jogszabályi háttér, az egyházakkal, mint fenntartókkal kötött megállapodások⁴ lehetővé tették, hogy a felekezetek visszakapják az 1950-es években elkobzott ingatlanokat, illetve ingóságaik jelentős részét, valamint az egyházi könyvtárak is aktív pályázati tevékenységet folytathassanak;
- a felsőoktatási intézmények mellett működő egyházi könyvtárak ugyanolyan korszerű szolgáltatásokat nyújtanak (adatbázis-elérés, MTMT, digitalizálás stb.), mint állami versenytársaik;
- a műemléképületekben lévő gyűjtemények felismerték, hogyan tudják felhasználni és ötvözni épített környezetük értékeit speciális állományuk szolgáltatásának lehetőségeivel.

Az európai kulturális örökség részét képező szerzetesi könyvtárak mellett, hogy a tudományos kutatás forrásai, számos esetben turisztikai vonzerővel is bírnak. A magyarországi szerzetesrendek központi gyűjteményei ősymotatványokat, antikvákat, régi könyveket őriznek, de lehetőségükhöz mérten igyekeznek új, aktuális köteteket is beszerezni, melyek elsősorban a rend tagjai által írt, valamint a rend történetére, életére vonatkozó irodalmat jelenti. Gyűjtőkori szabályzataikban is jól látható, hogy mindenekelőtt az adott szerzetesközösséggel kapcsolatos dokumentumokra helyezik a hangsúlyt, de az általános egyháztörténeti és teológiai művek is megtalálhatók az állományukban.

³ ÁSVÁNYI Ilona: Az egyházi könyvtárak a XX. század utolsó évtizedében = Könyvtári levelező/lap, 14. évf. 2002. 9. sz. 23-32. p. - BÁNHEGYI B. Miksa: Az egyházi könyvtárakról. = Könyv, könyvtár, könyvtáros, 9. évf. 1999. 2. sz. 33-35. p. - BARANYA Péter - KÖVÉCS Ildikó: Az egyházi könyvtárak informatikai fejlettsége. Egy felmérés eredményei. = Könyvtári levelező/lap 17. évf. 2005. 5. sz. 3-5. p.

⁴ 1990. évi IV. törvény a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról. - 1997. évi CXXIV. törvény az egyházak hitéleti és közcélú tevékenységének anyagi feltételeiről. - 1999. évi LXX. törvény a Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentszék között a Katolikus Egyház magyarországi közszolgálati és hitéleti tevékenységének finanszírozásáról, valamint néhány vagyoni természetű kérdésről 1997. június 20-án, Vatikánvárosban aláírt Megállapodás kihirdetéséről.

A globalizálódó, felgyorsult világban egyre csökken az egyházi könyvtárak felhasználóinak a száma, míg a potenciális látogatók köre a *felhasználói igényvizsgálatok* tanulságai alapján bővíthető lenne. Amennyiben ezen gyűjtemények szolgáltatásaik tervezésekor nem csak a tudományos kutatókra gondolnak, hanem népszerűsítő programokkal, könyvtár- és múzeumpedagógia eszközökkel megszólítanak más célcsoportokat, hosszú távon növelhető lesz az aktív felhasználók száma is. Az *STP stratégia* alkalmazásával, tehát a szegmentáció során meghatározott célcsoportok kiválasztásával és termékpozicionálással az egyházi könyvtárak is képesek szélesebb felhasználói kör számára célzott szolgáltatásokat biztosítani.

A globalizáció mellett vagy épp ellentétül az elmúlt években fokozódott az érdeklődés a lokális információk, jelenségek iránt, melyet a helytörténeti, helyismereti gyűjtemények látogatottságának növekedése is alátámaszt. A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény is kötelezi az önkormányzati fenntartású közkönyvtárakat helyismereti információk és dokumentumok gyűjtésére. A felmérések alapján a legmagasabb arányban ugyan a tanulmányi feladatokhoz kötődő kérések érkeznek a könyvtárakba, de számottevő a spontán érdeklődésből vagy tudományos kutatásból fakadó megkeresés is. Az egyházi gyűjtemények gyakran őriznek olyan dokumentumokat, illetve levéltári iratokat, melyek az adott település, terület helytörténeti forrásait gyarapítják.

A magyarországi szerzetesrendek központi könyvtárai eltérő helyszíneken, eltérő állománnyal várják a látogatókat:

- Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya Központi Könyvtára - Szeged
- Magyar Bencés Kongregáció Pannonhalmi Főapátság - Pannonhalma
- Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány Magyar Ferences Könyvtár és Levéltára – Budapest
- Piarista Rend Magyar Tartományának Központi Könyvtára - Budapest

Az említetteken kívül a premontrei, ciszterci vagy a karmelita rend könyvtárai is olyan településeken találhatóak, ahol a rendházakban, kolostorokban ma is szerzetesek élnek, így ezen gyűjtemények elsődleges felhasználói ők maguk. Gyűjtőkörük is ennek megfelelő: teológiával, az adott renddel, annak lelkiségével és történetével kapcsolatos könyvek és folyóiratok, valamint egyháztörténet.

Lengyel segítséggel szerveződött újjá a magyar domonkos rendtartomány, melynek általános vikáriusa 1996-2004 között a lengyel-magyar származású Pucilowski József volt. A lengyel domonkosokkal való gyümölcsöző kapcsolat

töretlen, a közös rendtörténeti kutatások, kiadványok meghatározóak a rend életében.

Domonkos szerzetesek jelenleg három városban, Szentendrén, Sopronban és Debrecenben élnek, így a vasvári kolostorban lévő Domonkos Rendtörténeti Gyűjteménynek, mely a rend központi könyvtára és levéltára, nyitnia kell más potenciális felhasználók felé. A nyolcszáz éves jubileum kiváló lehetőség arra, hogy a domonkos rendet és művelődéstörténeti jelentőségét szélesebb körben megismertessék, és ráirányítsák a figyelmet a könyvtárra, illetve könyvészeti ritkaságaira.

Disszertációmban a könyvtári menedzsment- és marketingeljárásokat adaptálom a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény könyvtárára, bemutatva, hogy az egyházi bibliotékák sem nélkülözhetik a korszerű menedzsmentszemléletet.

2. AZ ELVÉGZETT KUTATÁSI FELADAT, AZ ÉRTEKEZÉS TARTALMA

Több mint egy évtizede látogatom az egyházi könyvtárakat, és kísérem figyelemmel működésüket, különös tekintettel a szerzetesi könyvtárakra. Az elmúlt évek alatt több kérdés is megfogalmazódott bennem, melyekre a disszertáciomban igyekeztem választ adni.

Dolgozatom első fejezeteiben bemutattam a domonkos rend hazai történetét, illetve könyvkultúráját, majd a vaskvári domonkos kolostorban működő *Városi Múzeum*, valamint a millenniumi programsorozat kapcsán alapított *Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény* létrejöttét, sajátosságait. Már a 2. fejezetben, a könyvtári anyag elemzésekor utaltam a speciális gyűjtőkörből adódó nehézségekre, kérdésekre.

Röviden ismertettem főként a katolikus könyvtárakra helyezve a hangsúlyt a magyarországi egyházi könyvtárak történetének a disszertáció szempontjából fontos eseményeit, a munkájukat segítő szervezeteket. Már az egyházi gyűjtemények általános vizsgálatánál szükségesnek tartottam megemlíteni a *szolgáltatásmenedzsment- és marketing* lehetséges alkalmazását, mivel az elmúlt évek tapasztalata és a szakirodalom vizsgálata egyaránt alátámasztotta azt a hipotézist, hogy az alacsony látogatottsági mutatókat csak szemléletváltással lehet növelni.

Mindenképp beszélni kell a kultúra, a kulturális örökség, az ezeket közvetítő intézményrendszer helyzetéről, szerepéről, mert mint az a dolgozat későbbi fejezeteiből is kiderül, megfelelő kulturális háttér és attitűd nélkül nem lehet hosszú távú érdeklődést elvárni az egyházi gyűjtemények sajátos állománya iránt sem. A lakosság elenyésző százaléka rendelkezik azokkal a háttérismeretekkel - nyelvtudás, teológiai, egyháztörténeti kérdésekben való jártasság -, melyek lehetővé tennék számukra az egyházi könyvtárak állományának értő használatát.

Az értekezésben bemutattam a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény *stratégiai tervének* egy lehetséges forgatókönyvét. A gyűjtemény megalakulása előtt készült *hasznosítási tervet* követően nem készült átfogó stratégia terv, melyben megfogalmazták volna a legfőbb célkitűzéseket, noha mára a könyvtárak is felismerték, hogy konkrét feladatok és tervek mentén hatékonyabban lehet fejleszteséket megvalósítani. A dolgozat megírása alatt több változás is lezajlott a Rendtörténeti Gyűjtemény életében, melyek közül a legfontosabb a 2013. január 1-jén bekövetkezett fenntartóváltás.

A dolgozat további fejezeteiben lényegesnek tartottam, hogy a stratégiai terv néhány elemét részletesebben is kifejtssem, így nagy hangsúlyt fektettem az *ügyfél-kapcsolat-menedzsment* (*Customer Relationship Management*) könyvtári adaptálására, a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény felhasználói szegmenseinek vizsgálatára. Bemutattam, hogyan lehet újabb látogatói csoportokat megszólítani, érdeklődésüket felkelteni.

A vasvári Városi Múzeum és a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény látogatói között magas arányban találjuk a gyerekeket, iskolai csoportokat, ezért volt szükséges, hogy egy fejezetben összefoglaljam a *múzeum- és könyvtárpedagógia* legfontosabb eredményeit. A vasvári múzeum részt vett több sikeres pályázaton, melyek a múzeumpedagógiai foglalkozások tereinek, eszközeinek kialakítását támogatták, így lehetővé vált, hogy az általános- és középiskolás gyermekeket magas színvonalú, figyelemfelkeltő tevékenységekkel és programokkal várják, s ezzel is növeljék a látogatottságot.

Az utolsó fejezetben a könyvtárügytől távolabbi területtel, a turizmussal foglalkozom. Az elmúlt években több helyi kezdeményezés igyekezett Vasvár és környékének turisztikai vonzerejét növelni. Számos kulturális és természeti látnivaló várja a térségbe érkező pihenni, kikapcsolódni vágyókat, akik felfedezhetik a kulturális örökség emlékeit is. Hazánk legrégebbi, ma is álló kolduló rendi kolostora méltó példája a helytörténet és egyháztörténet együttes bemutatásának.

Dolgozatom célja bizonyítani, hogy az egyházi könyvtárakban és gyűjteményekben éppoly nélkülözhetetlen a menedzsment- és marketingeljárások alkalmazása, mint más könyvtár típusokban, valamint egy konkrét egyházi gyűjtemény csak a saját adottságaira kidolgozott stratégiai tervvel és annak megvalósításával válhat korszerű, a 21. század kihívásainak megfelelő, de közben a múlt értékeit is őrző intézménnyé.

3. AZ ANYAGGYŰJTÉS MÓDSZEREI ÉS FORRÁSAI

Disszertációm megírásakor törekedtem az elméleti alapok teljes feltárására, miközben nagy hangsúlyt fektettem a gyakorlati tapasztalatok vizsgálatára is.

Az elméleti háttér megismerését a hazai és nemzetközi könyvtár- és információtudományi szakirodalom, illetve szaksajtó áttekintésével kezdtem, mely egyaránt magába foglalja a hagyományos és elektronikus források elemzését. A dolgozat témája, interdiszciplináris jellege megkövetelte, hogy a források körét kibővítssem a következő területekre is: *menedzsment és marketing, múzeumpedagógia, turizmus*.

A gyakorlati részekre vonatkozó információkat elsősorban személyes tapasztalatok útján szereztem. Könyvtárakban töltött szakmai gyakorlataim és látogatásaim; konferenciákon való részvételeim; a könyvtárakban, múzeumokban és egyházi gyűjteményekben dolgozó szakemberekkel folytatott megbeszéléseim segítettek a disszertáció következtetéseinek megfogalmazásában. A honlapok, programok elemzése konkrét ötleteket nyújtott a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény fejlesztési stratégiájához.

4. A KUTATÁS TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEI. ÖSSZEGZÉS, JAVASLATOK

I. tézis: A magyarországi egyházi könyvtárak az elmúlt évek fejlesztései ellenére sem sajátították el a hazai (nemzeti-, szak- és köz-) könyvtárakra már jellemző menedzsmentszemléletet. Az állomány feltárása, a digitalizálás, a pályázatokon való aktív részvétel, a lehetőségekhez mérten tudatos gyűjteményszervezés ugyan javított az egyházi könyvtárak megítélésén, de a felhasználó-központú, szolgáltatás-centrikus gondolkodásmód még kevés gyűjteményben érezhető. *Stratégiai tervet* kevés egyházi gyűjtemény készít, általában elmondható, hogy hiányzik a menedzseri látásmód a könyvtárosok körében.

Kulturális örökségünk megőrzéséhez jelentős mértékben járulnak hozzá egyházi gyűjteményeink épületeik és állományuk révén, melyekben az évszázadok során különböző gyűjteményrészeket halmoztak fel, és kezeltek egymás mellett. A kilencvenes években gondot okozott a megfelelő könyvtári integrált rendszer megtalálása, mely a speciális állomány feldolgozására alkalmas lett volna. Ma már azonban a legtöbb helyen megkezdődött, sok esetben be is fejeződött az elektronikus katalógus építése.

Az egyházi könyvtárak általában nem engedélyezik a dokumentumok kölcsönzését, azonban különféle eszközökkel, például digitalizálással igyekeznek a kutatók munkáját segíteni, és a hozzáférést megkönnyíteni. Egyes állományrészek használatát a dokumentumok védelme érdekében sok egyházi gyűjtemény feltételekhez köti – mely szintén erősíti az állományközpontú szemléletet –, de ezek a korlátozások a felhasználók számára is elfogadhatóak és indokoltak.

A felhasználók között a kutatók, illetve az egyetemisták aránya kiemelkedő, azonban szükséges volna más potenciális felhasználói csoportok megszólítása is, melyet meg kell, hogy előzzenek *felhasználói igényvizsgálatok*. Az egyházi könyvtárakban dolgozó szakemberektől kivételes műveltség, teológiai tájékozottság és a bibliai tudományokhoz kötődő nyelvi felkészültség lenne elvárható, mely a nagyobb gyűjtemények esetében megvalósult, de emellett a menedzsmentben, marketingben és a minőségbiztosításban jártas kollégák alkalmazása is fontos lenne, ezen szempontoknak megfelelő szakemberek megtalálása az *emberi erőforrás menedzsment* feladata.

Az 1997. évi CXL. törvény lehetővé tette az egyházi könyvtárak számára, hogy kérhessék a nyilvános könyvtárrá válást, mely megnyitotta az utat a pályázatok szélesebb köre felé is, így *költségvetésük* újabb forrásokkal bővült.

A különböző pályázatoknak köszönhetően sikerült infrastruktúra-fejlesztéseket végrehajtani, a sérült kötetek jelentős részét restaurálni, vagy bizonyos dokumentumokat digitalizálni, utóbbit a gyűjtemények legtöbbször egymástól függetlenül, együttműködés, egyeztetés nélkül végzik.

Megfigyelhető az elmúlt húsz év gyakorlatában, hogy az említett fejlesztésekre általában egy-egy pályázati felhívás révén került csak sor, nem pedig átgondolt stratégia részét képezték. A makro- és mikrokörnyezet elemzése, az ezeken alapuló konkrét célok megfogalmazása, és legfőképp a felhasználói-igényvizsgálatok elmaradtak, vagy legfeljebb a pályázat igényeinek tettek eleget. A források felhasználása az állomány érdekében, jellemzően ad hoc módon történt.

Néhány egyházi könyvtár (Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár, Evangélikus Hittudományi Egyetem Könyvtára) esetében látni lehet törekvéseket *küldetésnyilatkozat* megfogalmazására, melyekben azonban szintén megfigyelhető a speciális állomány és az arra szervezett szolgáltatások dominanciája.

A gyűjtőkörnek megfelelő állománygyarapításnak és a szolgáltatások bővítésének egyik legfőbb alapja az anyagi források biztosítása. A fenntartótól érkező, valamint pályázati bevételekből származó összeg növelésére szponzorok, támogatók keresése és meggyőzése szükséges. A Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény ugyan több helyről részesül támogatásban, ezek azonban csak részben fedezik a könyvtár, a múzeum és a levéltár költségeit, így a Vasvári Domonkos Kolostor Alapítvány mellett egyéb források és bevételek kellenek.

II. tézis: A Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény *makro- és mikrokörnyezetének elemzése* alapján megállapítható, hogy a domonkos könyvtár *fejlesztési stratégiájában* az állomány feltárását, illetve a látogatottság növelését szükséges legsürgősebb *kulcsfeladatként* kiemelni.

- Nélkülözhetetlen az állomány tartalmi- és formai feltárása:
 - a megfelelő tárgyszó-rendszer kialakítása,
 - a rekordok megjelenítése közös katalógusokban.
- Az állomány ismerete ösztönözheti a felhasználói aktivitást:
 - a részletes online katalógus segíti az állomány megismerését,
 - a látogatói érdeklődés növelése érdekében egyéb szolgáltatások kialakítása.

Az egyházi könyvtárakban őrzött dokumentumok adatai egyre magasabb arányban hozzáférhetők online katalógusokban, így érthető, hogy a domonkos könyvtár állományának tartalmi- és formai feltárása is megkezdődött. Kiemelt feladat, hogy a feldolgozás mélysége és minősége minél jobb legyen, mely feltételezi szakképzett könyvtáros foglalkoztatását.

Mivel a felhasználók nem mindig ismerik a keresett dokumentum szerzőjét vagy címét, illetve sokszor előzetesen szeretnének tájékozódni egy-egy témával kapcsolatban, így nélkülözhetetlen a megfelelő tárgyszó-rendszer kialakítása. El kell készíteni a domonkos rendre vonatkozó tárgyszólistát, ami alapján bárki megtalálhatja az általa keresett köteteket, és az új lista alapján egységesíteni, javítani lehet a korábbi rekordokat.

Az egyházi könyvtárak közül is már többen elérhetővé tették állományuk részletes adatait közös katalógusokban, melyekhez a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény könyvtára is csatlakozhat. A SZIKLA integrált könyvtári rendszerben feldolgozott rekordokat például az Unitas portálra kell feltölteni, míg a régi könyvek tételeit a 22/2005. (VII. 18.) NKÖM rendeletnek megfelelően a Muzeális Könyvtári Dokumentumok Nyilvántartásában (MKDNY), valamint a Régi Magyarországi Nyomtatványok Közös Katalógusában (MOKKA-R) kell rögzíteni.

A domonkos könyvtárról készülő pr-anyagok tartalmazhatnák az állomány ismertetését, illetve az online katalógus elérhetőségét, melyben részletesebb adatokat is találhatnának az érdeklődők. A tárgyszavas keresés, a gyűjtőkör és az állomány ismerete segíti a felhasználót, hogy az általa keresett témában képes-e a könyvtár új információt nyújtani.

III. tézis: A vasvári Városi Múzeumban működő Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény Könyvtárának két legfőbb erőssége az állomány összetétele és elhelyezésének körülményei. A domonkos könyvtár stratégiai tervében figyelembe kell venni azon sajátosságokat, melyek egyedivé teszik, illetve meghatározzák a dokumentumokhoz és információhoz való hozzáférést.

a.) altézis: A Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény Könyvtára az egyetlen hazai könyvtár, mely a domonkos rend magyarországi történetére, illetve a magyar domonkos szerzetesek által írt dokumentumok teljes körű gyűjtésére törekszik.

A magyar szerzetesrendek központi könyvtárai a *teljesség igényével* gyűjtik, feltárlják, megőrzik, és rendelkezésre bocsátják a rendi vonatkozású könyvtári anyagokat. A Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény Könyvtára – függetlenül attól,

hogy jelenleg nem élnek a városban domonkos szerzetesek – a rend központi könyvtáraként ugyanezt a szerepet kell, hogy betöltse, melyhez a költségvetésből állománygyarapítási keretet kell biztosítani.

Tudatosítani lehetne a potenciális felhasználókban konkrét példákkal, hogy a sajátos gyűjtőkör több tudományterület számára kínál kutatási anyagot: történet-tudomány, művelődéstörténet, könyvtártörténet, teológia, egyháztörténet stb. A különböző tudományok a későbbiekben szakmai konferenciák, időszaki kiállítások alapjai is lehetnek.

Az állományban számos, domonkos szerző által írt kiadatlan kézirat található, melyeket pályázati források segítségével lehetne kiadni. Magyar Domonkos Rendtörténet sorozatcímmel megkezdődött a tudományos igényű domonkos kéziratok kiadása, melyeket egyéb érdekességek (pl. útleírások) is követhetnének.

A feldolgozás során előkerültek ritka, illetve unikális kiadványok, melyek száma a domonkos szerzetesi könyvtárak és hagyatékok rendezése során folyamatosan emelkedik. Kutatócsoportok témája, valamint feladata lehetne, hogy az 1950-ben feloszlott rend tagjainak életútját végigkövetve felkutassanak további rendi vonatkozású dokumentumokat.

b.) altézis: A domonkos könyvtár anyagát hazánk legrégebb koldulórendi kolostorában, autentikus környezetben helyezték el Vas Megye egykori székhelyén.

A szerzetesrendek központi könyvtárai általában központi helyen, nagyobb városokban vannak (Budapest, Szeged), jelentősebb kivétel a bencés könyvtár, mely a világörökség része, s ennek köszönhetően magasabb számú látogatottságot ér el. Vasvár Magyarország nyugati megyéjében található, megközelítése még a szomszéd megyékből is idő-, illetve költségigényes, ezért is szükséges a domonkos könyvtár stratégiai tervében hangsúlyozni, hogy megvalósuljon az állomány teljes körű formai- és tartalmi feltárása, melyet online módon is elérhetővé kell tenni. A dokumentumok egy részét digitalizálni kell, valamint előtérbe helyezni a másolatszolgáltatást különböző formákban, mely lehetővé teszi az információhoz való távoli hozzáférést is.

Vasváron, a belváros szívében található közel nyolcszáz éves kolostor épület-együttese méltó környezetet biztosít a domonkos könyvtár dokumentumai számára, melyek közül a régi kötetek külön erre a célra kialakított barokkosan berendezett teremben kaptak helyet.

A kolostori elhelyezés, illetve a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény hármas egysége – könyvtár, levéltár, múzeumi gyűjtemény – lehetőséget ad a szerze-

tesi élet, a domonkos rend történetének komplex megismerésére. A szolgáltatások tervezésekor ötvözni kell a könyvtár adottságait a Rendtörténeti Gyűjtemény más részeivel, valamint a Városi Múzeummal.

A könyvtárak a hazai és a nemzetközi információs rendszerek részeként biztosítják az oktatás és a kutatás információs bázisát. Kulturális tevékenységükkel hozzájárulnak a felhalmozott emberi tudás és kultúra dokumentumainak gyűjtéséhez és rendelkezésre bocsátásához, valamint feladatuk közé tartozik a történelmileg kialakult szakmai eredmények és hagyományok ápolása és bemutatása is.

A vasvári Városi Múzeum, mely egyháztörténeti gyűjteménnyel is rendelkezik, a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény anyagával kiegészítve különleges együttesét kínálja a kulturális örökség és a művelődéstörténet egy jelentős szeletének.

IV. tézis: A Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény könyvtárának elsődleges felhasználói a domonkos szerzetesek. A látogatók körének bővítéséhez egy új, magasabb létszámú szegmens megkeresése és megszólítása nélkülözhetetlen. A fiatalokat könyvtár- és múzeumpedagógiai eszközökkel kell gyakoribb könyvtárhasználatra ösztönözni, valamint az egész életen át tartó tanulás iránti igényt kialakítani.

Ma Magyarországon 10-20 (2012-ben 15) domonkos szerzetes él három kolostorban, így a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény mellett, hogy számukra kínál dokumentumokat és szolgáltatásokat, más felhasználói szegmenseket is meg kell, hogy szólítson. A kötetek bemutatásán túl közösségi tér, programok helyszíne is lehetne a domonkos könyvtár.

Az Új Magyarország Fejlesztési Terv „*Múzeumok iskolabarátságát fejlesztése*” c. program pályázatának köszönhetően a Vasvári Múzeum jelentős támogatást kapott oktatási terek kialakítására és felszerelésére, amelynek eredményeként sikerült egységesen kialakítani és berendezni a múzeum tetőtérét, ahol többek között a rendtörténeti gyűjtemény könyvtári- és levéltári raktára is helyet kapott. A múzeum átalakítása alatt a kiállítási tárgyak egy részét másolatokra cserélték, és így keztek egy olyan új, családbarát koncepciót kialakítani, amely mellett, hogy megőrzi eredeti funkcióját, a megye történetének valós bemutatását, képes azt oly módon tenni, hogy a családok minden tagját megszólítsa.

A Vasvári Múzeum nagy hangsúlyt fektet az interaktivitásra, a gyermekek, iskolák bevonására, amelyre jó példa volt, amikor 2009-ban a francia minta alapján adaptált „*Kolostori iskola*” mintaprojekt keretében a győrvári Béri Balogh Ádám

Általános Iskola tanulói egy hetet töltöttek Vasváron. A felső tagozatos diákok kipróbálhatták a kódexfestést, oklevélírást, megismerhették a kolostort, mindeközben játszva tanultak a megye, a város és a szerzetesek történetéről környékbeli hagyományörző csoportok bevonásával. A cél az volt, hogy a múlt megismerése mellett az épített örökség megővésére is felhívják a gyerekek figyelmét, miközben bepillantást nyerhettek a könyvtári- és múzeumi feladatokba.

„A vasvári káptalantól a Szombathelyi egyházmegyéig. Egyház és művelődés a Nyugat-Dunántúlon a középkortól a jelenkorig” program keretében készült el és jelent meg a Szombathelyi Egyházmegye történetét bemutató könyv, munkafüzet és feladatlap-család. Az igényes, illusztrációkkal gazdagon ellátott füzetek szintén azt a célt szolgálják, hogy tartalmasabbá és élvezetesebbé tegyék a könyvtár és a múzeum állományán keresztül az egyházmegye megismerését az iskolai csoportok számára.

Az egyes pályázatokhoz fűződő foglalkozások, kiadványok ad hoc jellegén módosítani kell, tehát a jól bevált példákat folytatni, továbbfejleszteni kell. A környékbeli iskolákkal való kapcsolatfelvétel, tanulmányi kirándulások szervezésére való javaslattétel, valamint szponzorok keresése segítheti a látogatók létszámának növelését.

Az egész életen át tartó tanulás elemeként megjelenő könyvtár- és múzeum-andragógiáról egyre több szakirodalmi forrásban lehet olvasni. Nem csak a gyermekek számára kell könyvtárhasználati foglalkozásokat, múzeumi órákat szervezni, hanem a felnőttképzés részére is, melynek helyszíne szintén a könyvtár és a múzeum. Azért is fontos hangsúlyozni a folyamatos tanulás, képzés szerepét, mivel az egyházi gyűjtemények speciális állománya így könnyebben megérthetővé válik.

A speciális terminológia, szókincs, háttérismeret, nyelvi sokféleség egyaránt megnehezíti az egyházi könyvtárak dokumentumainak használatát, így ez is megerősíti, hogy a felhasználók között elsősorban kutatókat találunk. Az egyházi kultúra a 21. században nem minden állampolgár számára érthető, noha az európai művészet, irodalom alapja volt évszázadokon keresztül. Egy-egy katedrális jelképrendszere, Babits költészete is feltételez bizonyos háttérismereteket, melyeket a fiatalok, vagy akár a felnőttek is gyakorlatias vagy játékos formában könnyebben elsajátítanak, s így a későbbiekben a küszöbfelelmet legyőzve bátrabban veszik igénybe az egyházi könyvtárak szolgáltatásait.

A kulturális intézményeket az esélyegyenlőség biztosítása érdekében nem csak mozgássérültek és látássérültek számára kell akadálymentessé tenni, hanem figyelembe kell venni az értelmi fogyatékkal élők, valamint a hátrányos helyzet-

ben élők sajátos igényeit is. A Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény épülete jelenleg részben akadálymentesített, ezért a műemlékekre vonatkozó előírásokat szem előtt tartva kell kialakítani a fogyatékkal élők által is használható termeket, szolgáltatásokat.

V. tézis: A hazai és nemzetközi szakirodalom, valamint személyes tapasztalataim alapján megállapítottam, hogy a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény könyvtárának látogatottsága és ismertsége tovább növelhető a *turizmusban* való aktív részvétellel, valamint a nemzetközi kapcsolatok és együttműködések fokozásával:

a.) altézis: Vasvár és a Vasi Hegyhát környékének turisztikai fejlesztései pozitívan hatnak a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény látogatottságára, ismertségére.

A Vasvári kistérség mind kulturális, mind természeti értékeinek köszönhetően értékes turisztikai célpont lehet, mely a kolostorépület 2000-ben készített hasznosítási tervében is olvasható volt. A városban is megkezdődtek infrastrukturális fejlesztések, így a múzeum renoválása mellett sor került a főtér rekonstrukciójára, új épületben várja a művelődési ház a látogatókat, és új szálláshelyek, valamint vendéglátóegységek is létesültek:

- Elkészült a 10. század második felében épült vasvári sánc egy részének a rekonstrukciója, mely egyaránt vonzza a történelem és a természet kedvelőit.
- A középkori egyházi építészet iránt érdeklődők felkereshetik Csempeszkopács, Alsóújlak és Magyarszeccsőd templomait.
- A hegyhátszentpéteri tájház, a petőmihályfai és az oszkoí szőlőhegy a népi építészetet szemlélteti.
- A vasvári termálfürdő mellett a döröskei és gersekaráti tavak, vagy a Rába által biztosított vízi élmények várják az aktív pihenésre vágyókat.

A vasvári kistérségben tehát programot találhat mindaz, akit a természet és a kultúra megismerése iránti vágy késztet kirándulásra. Végső célként pedig a kistérség turisztikai elemeit össze lehet kapcsolni a Balaton és az Őrség turisztikai értékeivel, illetve bizonyos műemlékek akár európai szintű programokba való integrálódást is elő lehetne segíteni, például a Katonák útja, a Kolostorok Útja, vagy a Mária-út révén.

b.) altézis: A turisztikai fejlesztések segítik a kulturális örökség megőrzését, valamint felhívják a figyelmet ezen értékekre.

A *kulturális turizmus* fordulhat a múlt kulturális öröksége, az építészeti alkotások, múzeumainkban őrzött tárgyi emlékeink, műalkotásaink felé, valamint a jelen kulturális rendezvényei, a fesztiválok, hangversenyek, színházi előadások, népművészeti vásárok irányába. A Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény egyaránt kínálja a múlt tárgyi és írásos örökségét, valamint a rendezvényekkel, konferenciákkal, a domonkos lelkiség megismertetésével teszi élővé a nyolcszáz éves domonkos örökséget, hagyományokat.

A Szlovénia-Magyarország Európai Területi Együttműködési Program finanszírozása segítségével a „*Múltunk közös értékei - élő örökségünk*” c. projekt keretében alakult ki „Kolostorok Útja” című program, melynek egyik helyszíne a vasvári domonkos kolostor.

A Vasvári Domonkos Kolostor Alapítvány és Vasvár Város Önkormányzata pályázati forrásból alakította ki a Katonák Útja Kulturális és Turisztikai Központot. A Katonák útja mentén különböző programsomagokat állítottak össze, melyek közül a „*Középkori építészeti a Katonák Útja mentén*” című ajánlatban a Vas megyében és Szlovéniában található templomok, kolostorok és kastélyok kerülnek bemutatásra.

A Közép-Európán átívelő zarándok- és turistaút-hálózat, a Mária-út, mely az ausztriai Mariazelltől az erdélyi Csíksomlyóig vezet, ötvözi a vallási zarándoklatot a kulturális emlékek megőrzésével és bemutatásával. A Mária-út egyik észak-déli elágazása érinti a vasvári búcsújárárhelyet, a Szentkutat. A Mária-kegyhelynél tartott szakrális események kapcsán a zarándokok számára szállást is kínál a domonkos kolostor, miközben a rend lelkiségével és művelődéstörténeti jelentőségével is megismerkedhetnek. Ezek az események kiváló lehetőségek arra, hogy a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény könyvtára iránt is felkeltsék az érdeklődést.

c.) altézis: A turisztikai fejlesztések elemeként további partnerkapcsolatok kialakítására kell törekedni hazai és nemzetközi szervezetekkel, intézményekkel.

A Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény és a Városi Múzeum, a város főterének megújítása során újjáépített Nagy Gáspár Kulturális Központ, valamint Dr. Bende László Városi Könyvtár jelenleg is gazdag és változatos programot kínál a helyi lakosok és a városba érkező kirándulók, zarándokok számára. A városi intézmények együttműködését fokozni kell, az általuk kínált programokat pedig még jobban össze kell hangolni.

Az Ausztria-Magyarország Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007-2013 keretében az osztrák tartományokkal kialakított partnerkapcsolat lehetővé

tette a két ország turisztikai és kulturális értékeit bemutató közös projektek tervezését és megvalósítását. Az együttműködés célja az osztrák-magyar határ mentén a gazdasági, társadalmi, kulturális és ökológiai kapcsolatok elmélyítése.

A krakkói Domonkos Rendtörténeti Intézet és a vaskvári Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény magyar-lengyel emlékkönyvet jelentetett meg Pucilowski József OP atya, a magyar domonkos rendtartomány 1996—2004 közötti vikáriusának 70. születésnapjára. A kötet⁵ a lengyelországi és magyarországi domonkos rendtörténeti kutatások jelenlegi eredményeit összegzi.

A domonkos rend alapításának 800 éves jubileumára készülve a következő években országos és határokon átívelő programsorozattal lehet új felhasználókat, látogatókat megnyerni, illetve tudatosítani a domonkos könyvtár és a múzeum létét és szolgáltatásait. A lengyel domonkosokkal való együttműködés folyamatos, Magyarországon több lengyel származású szerzetes él, a magyar novíciusok pedig Krakóban tanulnak. A 2016-ra tervezett nemzetközi konferencia esetében is feltétlenül számolni kell a lengyel-magyar közös szervezéssel.

⁵Historicus Polonus-Hungarus: emlékkönyv Pucilowski József atya tiszteletére hetvenedik születésnapja alkalmából. Krakó: Espirit, 2010.

5. AZ EREDMÉNYEK HASZNOSÍTÁSA

A dolgozat eredményei közvetlenül a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény és a vasvári Városi Múzeum számára adnak konkrét ötleteket, fejlesztési javaslatokat, melyeket azonban más egyházi gyűjtemény is felhasználhat szolgáltatásai bővítéséhez, a látogatók számának emeléséhez. Főként a speciális állománnyal rendelkező, kevés látogatót vonzó, elsősorban vidéki könyvtárak és múzeumok meríthetnek a disszertáció fejezeteiből.

Az értekezés felhívja a figyelmet több lehetséges kutatási témára, mint például az államosítás során elkobzott szerzetesi könyvtárak anyagának sorsa a rendszerváltásig, vagy a könyvtár- és múzeumpedagógia helye és szerepe az egyházi gyűjteményekben, illetve a könyvtár- és múzeumandragógia az életen át tartó tanulás szervezésében.

A Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény példaértékű projekteket valósított meg az elmúlt években, a rendi anyag gyűjtése, rendszerezése tekintetében a korlátozott erőforrások ellenére, építve az önkéntesek, civil segítők munkájára. A könyvtár állományszervezési kérdései, a tartalmi feltárás nehézségei konkrét tapasztalatok megfogalmazását tették lehetővé, amelyekre további könyvtári munkafolyamatok, illetve szolgáltatások építhetők.

6. AZ ÉRTEKEZÉS TÁRGYKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK

- NÉMETH Katalin: *Könyvtári feladatok a Domonkos Örökségvédelmi Táborokban* In: Könyvtári Figyelő, 2012. 58. évf. 2. sz. (csak elektronikusan)
- NÉMETH Katalin: *Könyvtári menedzsment a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény könyvtárában*, Az ELTE Irodalomtudományi Doktori Iskola hallgatóinak publikációs fóruma, 2012. <http://doktori-publik.freeblog.hu/>
- NÉMETH Katalin: *A vasvári Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény* In: Könyvtári figyelő, 2011. 57. évf. 4. sz. 774-778. p.

7. AZ ÉRTEKEZÉS TÁRGYKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ ELŐADÁSOK

- NÉMETH Katalin: *A domonkos rend művelődéstörténeti szerepe a 17. században.* [Konferencia előadás.] Pázmány – kultúra - könyvtárügy. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem. 2010. november 17.
- NÉMETH Katalin: *Könyvtári örökségvédelem a vasvári Domonkos Rendtörténeti Gyűjteményben.* [Konferencia előadás.] Prof. Dr. Sebestyén György 65 éves - ünnepi tudományos tanácskozás. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem. 2011. november 29.
- NÉMETH Katalin: *A Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény könyvtára.* [Konferencia előadás.] Domonkos jubileum 1216-2016: értékelés és felkészülés. Vasvár, 2013. május 23-24.